

LÜBNAN'DA MARUNİ DÜRZİ ÇATIŞMALARI VE OSMANLININ 19.YÜZYIL ORTA-DOĞU SİYASETİ

Olcay ÖZKAYA DUMAN 1

ÖZET

Lübnan coğrafyasında ortaya çıkan ayaklanmaların sosyal ve ekonomik nedenlere dayandırılması yeterli değildir. Bunun yanı sıra siyasi gruplaşmaların dış müdahale ile arttırılmaya çalışıldığı görülmektedir: Bir tarafta Fransa desteği ile Maruniler öte tarafta İngiliz kontrolü altında birleşen Dürziler, inanç faktörü kullanılarak Avrupa Devletlerinin bölgede kendi çıkarlarını gözetme adına faaliyetlere başladıkları da görülür.

Fransa bölgede öncelikle kültürel nüfuz politikasını uygulamış, misyonerlik faaliyetlerine girmiştir. Bunun ardından siyasal baskı ve sonra da askeri müdahaleyle bölgede hâkimiyetini, dolayısıyla İngiltere'ye karşı güç dengesini oturtmayı sağlamıştır. Buna karşın İngiltere dengelerin değişmesini çıkarları açısından uygun gördüğü için zaman zaman Fransa'ya karşı Osmanlı idaresiyle ittifak halinde görünmüştür.

Çıkar politikası çerçevesinde değişen dengeler sorunun çözümünü çabuklaştırmış ve 1861 Nizamnamesi imzalanarak bölgenin Osmanlı Devleti tarafından seçilen ve ona bağlı bir Hıristiyan mutasarrıf tarafından yönetilmesi kararı alınarak olaylar çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Lübnan, Maruni, Dürzi..

ABSTRAC

Social and economical factors are not enough to explain the reasons for the rebellions in the Lebanon. A part from these, we see that political alignments came to the fore by the outside interference, with the Maronite Christians supported by France and the Druses the influence of England. It is clearly seen that European states started to interfere with the internal affairs in the Lebanon in order to defend their benefits in the region by using the "Religion factor".

France applied at first a policy of "cultural influence" in the region, and then started missionary activities. After that she established her domination in the region, thus changing the balance of power in her advantage against England by means of diplomatic pressure and military interference. On the other hand, England was sometimes seen in harmony with the Ottoman administration against France, as the English government thought it was appropriate for their benefit to maintain the power balance.

The change in the balance of power under the influence of the policy of selfinterest accelerated the solution of the problem through the signing of the 1862 Regulations, which allowed the region to be governed by a Christian governor to be chosen by the Ottoman government.

Keywords: Ottoman Empire, Lebanon, Maruni, Dürzi.

1. GİRİŞ

İngiltere ve Fransa'nın Orta-doğu rekabetinin esasını diplomasi ve kültür, elçilikler ve konsolosluklar, dini misyonerler, okullar oluşturmuştur (Hatipoğlu, 2000:354). Bu çıkarımı sorgulama adına Orta-Doğu coğrafyasında yer alan Lübnan'ın XIX. yüzyıla değin Osmanlı idaresi altındaki tarihi ve toplumsal dokusunu ana hatlarıyla tahlil etmeye çalışacağız.

Lübnan'da yürürlüğe giren Nizamname konusunda 1305 tarihli Sal-name-i Cebel-i Lübnan ve ya Cebel-i Lübnan salnamesi olarak bilinen

1Mustafa Kemal Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Öğretim Görevlisi

belge bölgede yeni oluşturulan bu mutasarrıflık düzenini yansıtan önemli bir kaynak olup konuyu incelemede çalışmaya açıklık getirir. Konu üzerinde yapılan genel çalışmaları incelerken çoğunlukla özel nitelikli olarak değerlendirilen Arap bölgelerinin önemle vurgulandığını gördük. XIX. Yüzyılda Lübnan'ın durumunu ortaya koyan eserlerde araştırmacıların Lübnan ve Filistin'i de kapsayan Suriye bölgesinin coğrafyasını oldukça kapsamlı bir şekilde açıkladıklarını, ancak konunun Osmanlı Orta-doğu politikası çerçevesinde yeteri kadar ele alınmadığını görebiliriz. Bizim de çalışmamızda faydalandığımız bazı kaynaklardan bahsetmek gerekirse; Ma'oz Suriye'deki Tanzimat dönemi yerel yönetim uygulamalarına değinmiş ve özellikle meclisi ana konu olarak ele almıştır. Salibi ise 1839'dan 1878'e kadar Lübnan'ın genel görünümünü anlatmaya çalışmıştır. Tibavi'nin ve Fawaz'ın kaynakçada belirttiğimiz çalışmaları da yine aynı doğrultuda olmakla birlikte özellikle bölgenin ekonomik, demografik yapısı üzerinde durmuştur. Spagnolo ise makalesinde 1860 sonrası Lübnan bunalımını ele almıştır.

Lübnan harita üzerinde görebileceğimiz yaklaşık 3000 metreye kadar yükselen bir dizi sıradağ bulunmaktadır. Bunların 1. sırasını Lübnan, 2. sırasını Anti-Lübnan dağları denilmektedir. Lübnan ve Anti-Lübnan dağları arasında kalan vadi Bekaa vadisi olarak bilinir. Kuzeyden güneye doğru sırasıyla Asi, Litani ve Ürdün ırmaklarıyla sulanan bu vadiden Beyrut'tan Şam'a giden yol geçer. Beka vadisinin doğusunda Lübnanlara paralel olarak uzanan Anti-Lübnan dağları yükselir. Bu dağların doğusunda da önce Şam ovası ondan sonra da Suriye çölü vardır. Şam ovası Anti - Lübnanlar'dan inen sularla ne kadar verimliyse sudan yoksun Suriye çölü de o kadar kuru ve verimsizdir(Ülman 1966:4).

Bilindiği üzere, XIX. yüzyıldaki yenilik ve değişim hareketlerinin bir parçası olarak, devlet yönetiminde girilen reformlar çerçevesinde, taşrada asırlar boyu uygulanan eyalet örgütlenmesinden, Fransa'dan örnek alınarak kurulan vilayet örgütlenmesine geçilmiştir. Bunun ilk örnek uygulaması 1861 vilayet nizamnamesidir. Bu yeni vilayet nizamnamesi daha sonra Anadolu ve çevresindeki Erzurum, Halep, Suriye gibi yerlerde ve Bosna, Edirne gibi Balkan topraklarında da uygulanmaya konulmuş-tur(Parlak 2000:486; Lewis 1993:120; Okandan 1940:1119).

Çalışmamızda konuyu daha çok siyasi tarih çerçevesinde işlerken bölgede ortaya çıkan iç karışıklıkların özellikle toplumsal nedenlerine değineceğiz ve bu bağlamda bölgenin etnik yapısının bu karışıklıklardan etkileri üzerinde durmaya çalışacağız. Maruni ve Dürzi toplulukları üzerinde oldukça yoğun bir şekilde etkide bulunan Fransa ve İngiltere'nin müdahalelerine de değinerek olayı farklı pek çok açıdan yakalayarak tüm açıklığı ile ortaya koymaya çalışacağız.

2. BÖLGENİN ETNİK YAPISI VE SOSYOLOJİSİ

Lübnan'da Müslümanların yanında Hıristiyanlık inancı ve onun çevresinde gelişen farklı inançlar da bulunuyordu. Bunlar arasında bölgede diğerlerine göre daha yoğunlukta önce Maruniler, Rumlar (Katolik-Ortodoks), Süryaniler, Ermeniler(Katolik, Protestan, Gregoryen) gibi kendi içlerinde mezheplere bölünmüşlerdi. Bahsedildiği gibi bölgede

Müslüman ve Hıristiyan'ın dışında büyük şehirlerde Yahudi toplulukları da vardı (Hourani, 1954:121 ;Ülman 1966:6).

Lübnan yüzyıllarca Hıristiyan ve Müslümanların beraber yaşamış olduğu bir coğrafyadır. Hıristiyanlar içinde en kalabalık mezhep Katolikli-ği'i benimsemiş olan "Maruniler" adını verdikleri grup idi daha sonra "Grek-Ortodoks"lar ve "Grek-Katolik"ler ve son olarak diğerlerine oranla sayıca daha az olan " Ermeniler" bulunaktaydı.

Bölgedeki "Sünni", "Şii" ve yine bu grupta yer alan ancak diğerlerinde farklı kendilerine özgü gelenek ve ibadet şekilleri olan adına "Dürzi" dedikleri Müslüman topluluklarda vardı. (Fawaz, 1986:1373).

Lübnan dağlarının zirveleri ve Beyrut-Trablusşam kıyı şeridi arasındaki bölge geç orta çağ döneminde bazı Müslüman ve Hıristiyan heterodokslar için bir sığınak oldu. Eski Suriye kilisesinin bir kolu olan Maruniler, Batrun ve Bishanni arasındaki bölgeye yerleştiler; bir diğer İsmaili topluluğu olan Dürziler de zamanla Beyrut'un arkasından Lübnan'a sızdılar(Pitcher 1999:202).

Cebel-i Lübnan bölgesinde Arap kültürünü paylaşan insanlar çoğunlukta bulunuyordu. Tüccarların ve şeyhlerin biyografilerinden açıkça anlaşıldığı üzere, hem ticari hem de kültürel amaçlarla şehirden şehre, eyaletten eyalete sürekli gidiş gelişler oluyordu (Brown 2000:174).

Lübnan sosyal yapısına Sünni ve Şii nüfusun da katılmasıyla, Maruniler ülkenin çoğunluk grubu olmaktan çıkmış, en geniş azınlık grup haline gelmiştir. Hıristiyan olmayanlarda nüfus artışı hıristiyanlardan çok daha hızlı olduğu için, ülkenin geçireceği demografik evrim, Marunilerin ülke nüfusu içindeki oranını daha da küçültecek gibi görünüyordu(Brown 2000:174).

Osmanlı devlet yönetimi sürecinde Lübnan din faktörü açısından incelendiğinde, öncelikle bölgede Dürzi ailelerin güçlü ve egemen oldukları görülür Müslümanların bir kolu olarak kabul edilen ancak kendilerine has dini ibadetleri, geleneklerine bağlı ve içe dönük yapısı ile tanınan Dürziler daha ziyade Beyrut'un güney doğusu ve doğusunda yaşamakta idiler(Acar 1989:7; Fawaz 1986:1374;Tekindağ 1945:665).

Maruni ve Dürzi gruplarını tanımlamak gerekirse, Maruniler, inançları bakımından Katolik kilisesine bağlıdırlar. IV. yüzyılda yaşamış Maron isimli bir rahibin kurduğu mezhebi izledikleri için Maruni adını almışlardır (Karal 994:30).

Dürziler 1017 yılında kendini tanrı olarak ilan ettikten sonra esrarlı bir şekilde ortadan kaybolan ünlü Fatımi Halifesi el-Hakim'in veziri Ham-za bin Ali'nin kurduğu mezhebin üyeleridir. Kaynak olarak kendilerini Müslüman Arap saymakla beraber, el-Hakim'in ölmediğine, günün birinde Mehdi olarak yeniden ortaya çıkacağına inanırlar (Tekindağ 1945:665,1954:143).

Dürziler yukarıda anlatmaya çalıştığımız bu inançları yüzünden el-Hakim'den sonra gelen Fatımi halifeleri tarafından şiddetle cezalandırılmışlar, bu cezadan kurtulmak için Darazi adında bir din hocasının önderliğinde Suriye'ye göçmüşlerdir(Ülman 1966:7).

Bir başka yaklaşıma göre de Dürzileri Franklara bağlamak mümkündür. XII. yüzyılda Suriye'de kalıp yurtlarına dönemeyen bir kısım Haçlılar, Müslüman baskısı karşısında Comte de Dreux'nun kumandasında dağlara çekilmiş ve orada yerlilerle evlenerek İslam ülkesinde bir Hıristiyan topluluğu kurmuşlar, Dreux adının dönüşümü olan "Dürzi" adını aldıklarına da inanılır(Tekindağ 1954:466).

3. MARUNİ-DÜRZİ ÇATIŞMALARI KARŞISINDA AVRUPA VE OSMANLI 'NIN ORTA-DOĞU SİYASETİ

Lübnan'da bölge ekonomisinde meydana gelen olumsuz değişiklikler, devletin giderek belirginleşen güç ve etki kaybı, İslam dünyasının dışardan tehdit edildiği duygusu vb. faktörler yüzyılın ortalarında, Avrupa'nın artan etkisine ve bazı yerlerde bu gelişmelerden karlı çıkan yerel Hıristiyanlara karşı yönetilen bir çok tepki hareketleri ile kendini gösterdi. Bu hareketler Suriye'de 1860'da baş gösterdi. Lübnan'ın vadilerindeki başlıca dinsel cemaatler, Maruni Hıristiyanlar ve Dürziler arasında geçmişten beri var olan ortak yaşam bozulmuştu. Yerel bir aile olan Şihab'ın bir üyesi Osmanlı Devleti tarafından baş vergi mültezimi olarak kabul edildi ve Şihab'lar Cebel'in kalıtsal prenslerine dönüşmüş gibiydiler. Aralarında ortak çıkarlar, ittifaklar ve resmi ilişkiler olan gerek Hıristiyan gerekse Dürzi toprak sahibi ailelerin oluşturduğu bir hiyerarşinin başı haline geldiler (Hourani 2000:329).

1830'lardan sonra nüfus ve yerel iktidardaki değişiklikler köylülerin toprak ağalarına karşı duydukları hoşnutsuzluk, Osmanlı Devleti'nin doğrudan denetim kurma girişimi, İngiliz ve Fransızların müdahalelerine yol açmıştı(Hourani 2000:329).

1840-1850 yılları arası Lübnan'da sosyal, ekonomik, siyasi kaynaklı sebeplerle ortaya çıkan huzursuzlukların bölgeyi tamamen karıştırdığı ve bir süre sonra da olayların ciddi bir boyut aldığı özellikle ifade edilmiş-tir(Spagnolo 1977:29).

Karışıklıklar aslında Lübnan'da III. Napolyon'un Suriye'yi sömürgeleştirme çabalarına bağlı olarak gelişecekti. Gerçekten de Lübnan coğrafyası, Müslüman Dürzilerle Hıristiyan Maruniler arasındaki büyük bir mücadeleye sahne olmuştu. Anglikan ve kısmen de Presbiteryen misyonerleri, Dürzileri Marunilere karşı gizlice kışkırtıyorlardı. Maruniler de Katolik misyonerlerin etkisi ile hareket ediyorlardı(Potyemkin 1977:612).

Esasen Anglikan ve Presbiteryen misyonerlerin arkasında İngiliz diplomasisinin, Katolik misyonerlerin arkasında da Fransız diplomasisinin olduğuna inanılıyordu.1860 yılında yalnız Şam kentinde değil daha sonra Beyrut ve bir çok kentte iç karışıklıklar olmuştu. Aslında 1845 yılı ortalarından başlayarak Lübnan'da Osmanlı yönetimine ve bölgedeki feodal yapıya karşı yer yer ayaklanmalar çıktığı, bu arada Dürzilerle Maruniler arasında çarpışmalar olduğu görülüyor. Bu huzursuzluklar 1859 yılında giderek çoğalmış ve 1860 yılında iki topluluk arasında genel bir gerginliğe yol açmıştır(Ülman 1966:25).

Lübnan bunalımı olarak da adlandırılan karışıklıklar Napolyon Bonaparte'ın Mısır'ı ele geçirmek denemesiyle birlikte Doğu Akdeniz'de başlayan İngiliz-Fransız mücadelesinin Suriye üzerine da sıçramasıyla daha çok olgunlaşmaya başlamıştır. Fransız tarafı olduğu düşünülen bir

Osmanlı paşasının, Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da başına buyruk davranışlar sergilemesi üstelik Fransızların zaten yakından ilgilendikleri Suriye'yi ele geçirmesini, İngiltere, Hint yolunun güvenliği bakımından büyük bir endişeyle karşılamıştır(Ülman 1963:246).

Fransa'nın Suriye bölgesinde öteden beri kurduğu ilişkiler öncelikle dinsel nitelik taşımaktaydı. Fransa, Katolik Marunilerin hamisi rolü ile bu dinsel ilgiyi daha da arttırmıştı. Süreç içerisinde Osmanlı ülkelerinde ilk görülen Katolik misyonerlerle kültürel bir yolla Fransız eliti oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle çoğu da Fransız papazlardır. Böylece Suriye ve Lübnan bölgelerinde kolayca yayılma alanı bulmuşlardır. 1625 ve 1643 yılları arasında Capucin, Jesuite ve Caharme tarikatına mensup papazlar Sayda, Trablusşam, Beyrut, Şam ve Haleb'e yayılmıştır, 1773 yılında bunlara Lazaristeler de katılmıştır (Ülman 1963:247).

Görüldüğü üzere Fransa bölgeye önce dinsel daha sonra da kültürel yollarla sızmaya çalışmıştır. Bir süre sonra yine Fransa kapitülasyonlarla ticari ayrıcalıklar kullanacaktır.

Maruni ve Dürzi toplulukları arası çatışmalar İngiliz ve Fransız hükümetlerini karşı karşıya getirmişti. Öncelikle Fransız hükümeti Paris'teki İngiliz elçi Covvley'le görüşmeleri başlatarak İngiltere'nin düşüncesini öğrenmeyi amaçlamıştı. Fransa Dışişleri Bakanı Thouvenel, Covvley'e Fransız hükümetinin sadece Lübnan olaylarından değil artık tüm Osmanlı topraklarında olup bitenden endişe duymakta olduğunu belirtmişti. Lübnan'daki dini taassub Halep'e ve oradan da Anadolu'ya yayılırsa azınlık Hıristiyanlar Müslümanlarca yok edilebileceğinden bunun siyasi değil bir insanlık meselesi olduğu Fransız hükümetince ifade edilir(Ülman 1966:50; Meram 1969:147).

Fransa görüldüğü üzere konuyu bir Avrupa sorunu haline getirmek ve Avrupa devletlerinin desteğini almak istemiştir. Fransız hükümetine göre Osmanlı İmparatorluğu kendi ayakları üzerinde duramamakta, dış yardıma ihtiyaç duymaktadır. Eğer Bab-ı ali karışıklıkları bastırmak için gerekli kuvveti toplayamazsa, Mısır valisinin yardımını önererek, Fransız hükümeti çıkarlarını korumaya çalışmaktadır.

1842 yılında kaymakamlık düzeniyle hem İngiltere hem de Fransa konsolosluk kurarak ve uyuşmaların korunması gibi yollarla Lübnan iç işlerine karışma imkanı bulmuştu. Fransızlar, her ne kadar bölgeye asker çıkarmasalar da konsolosluk emrine birer donanmada yollayabiliyorlardı. İngiliz, Fransız, Avusturya, Prusya ve Rus temsilcilerinden oluşan Beşli Komisyon önerisi hazırlıklarını da başlatmışlardı. Böyle bir komisyonun kurulması yeni bir öneriydi (Ülman 1966:51; Sonyel 1986:652).

Lübnan sorununun çözümünde her ne kadar Fransa olayı bir Avrupa sorunu yaparak çözümlenmek istese de İngiltere, Osmanlı'nın bu iç meselesini kendisinin toprak bütünlüğünü de koruyarak çözümlenmesi gereğini vurgulamıştır. Buradan anlaşılacağı üzere İngiltere, Orta-Doğu çıkarlarını güvence altına almak için bölgede bir Rus-Fransız müdahalesini engellemeye çalışmaktadır(Memiş 1992:37).

Bu arada İngiltere, Fransa'nın bölgeye müdahalesini engellemek için Bab-ı ali üzerini baskı yapma kararı almıştır. Bu karar İngiliz Dışişleri

Bakanı Lord Russel'in İstanbul'daki İngiliz elçisi Sir Henry Bulver'a Bab-ı ali'nin Lübnan durumunu düzeltmek için elinden gelen tüm gayreti harcamasını sağlamak amacıyla, Osmanlı hükümeti üzerine her türlü baskı yapması gerektiğini bildiren talimatından açıkça anlaşılmalıdır(Ülman 1966:53).

Osmanlı idaresinin, özellikle Fransa'nın yukarıda sıraladığımız çabalarından beşli meclis tasarısını şiddetle eleştirdiğini biliyoruz. Osmanlı idarecilerine göre bu komisyonun görevi sadece Lübnan'da yürürlükte olan 1845 düzenine getirilmesi gereken değişiklikleri tartışıp vardıkları sonuçları Osmanlı yetkililerine bildirmek olmalıdır. Yani meclis bir tür danışma meclisi olmalıdır ve kararları Osmanlı yetkililerini bağlamamalıdır(Ülman 1966:64).

Osmanlı idaresinin Suriye bunalımı karşısında ortaya koyduğu görüşü iki belge ortaya koymaktadır. Bunlardan birincisi Ali Paşa'nın Ahmet Vefik Efendiye yolladığı 27 Temmuz 1860 tarihli talimat, ikincisi de aynı tarihte İngiliz ve Fransız hükümetlerinin bilgisine sunulmak üzere Londra ve Paris'teki Türk elçiliklere yollanan muhtıradır. Her iki belgede de bölgeye yabancı güçlerin gönderilmesi sonucunda Osmanlı idaresinin uğrayacağı zararlar üzerinde durulmuştur. Bölgeye gönderilen yardım orada yaşayan Hıristiyanlara yapılmış bir yardım olarak görülecektir (Akarlı 1993:35).

Görüldüğü üzere iki büyük Avrupa devletinin Lübnan üzerindeki çekişmesi, zaten var olan Dürzi-Maruni çekişmesini daha da şiddetlendirmiştir. Buna Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ile bölgedeki etkinliğinin azalmasını ve gücü kaybeden yönetimden doğan hoşnutsuzluğu da eklemek gerekir. Tüm bu nedenler XIX. yüzyıl'ın ortalarına gelindiğinde Lübnan coğrafyasını büyük bir karmaşaya sürüklemiş bulunuyordu.

Osmanlı Devleti'nin daha sonra Hariciye Nazırı Fuad Paşa'yı bölgeye tüm mülki ve askeri memurların üzerinde yetkin kişi olarak görevlendirmesi üzerine, ardından da 9 Haziran 1861 ve daha sonra da 1864 Nizamnamelerinin bölgede tesis etmeye çalıştığı yeni düzen ile yeni bir yönetim şeklinin kurulması yoluna gidilmiştir. 1864 "Vilayet Nizamnamesi" ardından 1871 yılı başlarında "İdare-i Umumiye-yi Vilayet Nizamnamesi" hazırlanarak yürürlüğe konmuştur(Ortaylı 1995:136).

Artık son dönemlerde Osmanlı Devleti için en güç dönem başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'na doğru, büyük devletler arasında kurulan ittifakların dışında kalmaya çalışan Sultan Abdulhamid üstünde her yönden gelen baskılar yoğunlaşıyor, Osmanlı Devleti'ni paylaşma pazarlığı yeniden güncelleşiyordu. Tam anlamıyla bir varoluş kavgasına sürüklenmekte olan devletin karşı karşıya kaldığı sorunlar arasında Ce-bel'deki hakimiyetini derinleştirmek de önemli bir yer tutmamaya başlıyordu(Akarlı 1981:91).

Mutasarrıf Muzaffer Paşa'nın (1902-1907) halefi Yusuf Franko (1907-1912), Cebel'in Osmanlı Devleti'nin bir parçası olduğunu kanıtlamak konusunda oldukça kararlıydı. Fakat 1908 Devriminin ülkenin her yanında yol açtığı çalkantılı ortamda, Yusuf Paşa'nın sert tutumu Ce-bel'de siyasi havanın gerginleşmesinden başka sonuç verememiştir. Meclis-i Mebusan'a temsilci seçilmesine dair İstanbul'dan gelen talimata

Cebellilerin uymak zorunda olup olmadığı tartışması, ayan arasındaki mevki mücadeleleriyle ve rejimin ve Cebel'in geleceğinden duyulan endişelerle birleşince nümayişlere, imza kampanyalarına, oldukça önemli gerginliklere yol açtı. Olayların asayiş tehdit eder bir şekilde gelişmesi karşısında İstanbul Cebel'de mebus seçiminden vazgeçti. Bir süre sonra Mutasarrıf, yapılan tüm telkinlere rağmen sert tutumunda ısrar etti. Mutasarrıf Devlet otoritesini temsil etmek sıfatıyla hiçbir itaatsizlik ve saygısızlığı affetmiyor, devletin hukukunu korumak için böyle davrandığını bildiriyordu. Buna karşın şikayetler ise eksilmiyordu. Tüm bu gelişmeler üzerine, Bab-ı Ali, mutasarrıfa şu şartları yazdı:

"Şikayette bulunan eşhasın tazyikata duçar ve azl u habs gibi mu'amelat-ı gayr-ı layıkaya giriftar olduklarından bahisle alettevali istid'a-yı mu'adelet olunmaktadır..." (Ülman 1966:55).

Bu belge Osmanlı Devleti'nin Cebel-i Lübnan siyasetinin ana hatlarının değişmediğini göstermektedir. Daha 1841'den beri Osmanlıların Cebel-i Lübnan siyasetinin başlıca hedefi asayişin korunması, toplumun çeşitli unsurları arasındaki çekişmelerin sıcak çatışmaya dönüşmemesi olmuştu. Üstelik bunu düzenli askeri birliklere mümkün olduğu sürece başvurmaksızın gerçekleştirmek zorunluluğunu duymuşlardı. Ancak böylelikle, sürekli mevcut olan yabancı baskının dolaysız, fiili müdahaleye dönüşmesini önleyebileceklerine inanmışlardı.

Osmanlı Devleti zaten Lübnan üstündeki egemenlik haklarından kendi istekleriyle vazgeçecek değildi. Uzun zamandır kendi başlarına buyruk yaşamaya alışmış olan Lübnanlılara devletin otoritesini kabul ettirmek ve benimsetmek için hiçbir fırsatı kaçırdıkları da söylenemez. Fakat bu bölgede önemli çıkarları olan Fransa'nın attığı her adımı devlet dikkatle izlemek zorundaydı. Lübnan'ın Fransızların eline geçmesi, beş büyük Avrupa devletlerinin birbirleriyle olan rekabetiyle birleşince, Osmanlılar açısından her bakımdan önemli bir vilayet olan ve bu önemi özellikle Abdulhamid döneminde artmış bulunan Suriye'yi nerede duracağı bilinmez büyük tehlikeler içine sürüklerdi. Her şeyden önce, Cebel bölgesini böyle bir tırmanışı başlatacak ortamdan uzak tutmak gerekiyordu. Osmanlı Devleti'nin Lübnan siyasetinin bu belirleyici özelliğinin II. Meşrutiyet döneminde de değişmediği bilinmektedir (Akarlı 1981:94).

Lübnan coğrafyasında Maruni ve Dürzi gruplar arasında çalışmamızın başında değinmeye çalıştığımız çeşitli nedenlerden dolayı yaşanan çalkantılara müdahale etmeye çalışan Osmanlı Devleti'nin ve aynı zamanda beş büyük Avrupa Devletlerinin her birinin kendilerine göre çıkarları vardı. Yüzyılın başından beri sürekli gerginliklere sahne olan ve zaman zaman iç savaşlarla baş etmek zorunda kalan Cebel'in sorunlarına çare bulmak üzere yapılan pazarlıklar ve görüşmeler sonucu varılan uzlaşma Lübnan'ın yönetimine özel bir şekil veren bir Nizamname çıkarmaktı. Nizamname devletlerarasında 1861'de yapılan bir antlaşmayla onaylandı ancak yürütülmesi Osmanlı Devleti'ne bırakıldı. Ardından 1864 ve 1871 Nizamnameleriyle de bölgede yeni ve farklı uygulamaları yürürlüğe geçirecek uygulamalar kabul edilmiştir.

Lübnan'da etkin bir yönetim kurmak ve sürekli huzur ve güvenliği sağlamak hiç de kolay olmamıştı. Cebel bölgesi doğal yapısı bakımından yönetimi zor bir yerd. Her biri bir yayla olan yerleşme yerlerinin birbirle-

riyle ve büyük şehirlerle bağlantısı zayıftı. Hem doğal yapı hem de tarihi geçmişin bir sonucu var olan toprak ve mezhep kavgaları bölgede merkezi ve etkili güçlü bir yapının kurulmasını güçleştiriyordu. Lübnan'da bunun yanı sıra diplomat, misyoner, eğitimci, iş adamı, gezgin, pek çok yabancı, bölgeye yerleşmiş veya yerel unsurlarla bağlantı kurmuş bir şekilde, birbirleriyle uzlaşmaz çıkarlarını gütmeye çalışıyor, ortalığı içten içe karıştırıyorlardı. Tüm bu zorluklar karşısında, bir devletin bu yapıya sahip bir bölgede etkin bir yapıyı kurabilmesi iyice zorlaşıyordu. İç ve dış pek çok nedene bağlı çok sayıda soruna bir de mali problemler eklenmişti.

Osmanlı Devleti önce doğal şartların yarattığı sorunları çözmeye çalıştı. Yol yapımı başlatıldı ve iç bölgelerin birbirleriyle bağlantılarını sağlayacak ara yollar yapıldı. Yolların sürekli bakım ve onarımını çözecek bir teşkilat kuruldu. Kara yollarının yanı sıra sulama kanalları geliştirilerek tarımsal verimliliği arttırma yoluna gidildi. Bayındırlık hizmetlerine önem verildi. Merkezi yönetimin etkinliği açısından kara yolu yapımı ayrıca önem taşımaktaydı çünkü, yollar güvenlik kuvvetlerinin süratli hareketini sağlıyor ve ayrıca dağ bölgelerinde yaşayanlara özgü klan bağlarının da çözülmesinin kolaylaştırıyordu(Akarlı 1981:179).

Kilise ile Maruni ve Dürzi ayanını yönetime ortak ederek istikrarın sağlanması ve düzenin benimsenmesi kolaylaştırıldı. Hükümet içişlerine karışması ve Fransız propagandası yaptığı gerekçesiyle Maruni Kilisesinin bölgedeki etkinliği kırılmaya çalışıldı. Osmanlı Devleti'nin çözülmeye başlaması bölgede daha etkin bir siyaset izlemesini engelleyecekti. Osmanlı Devlet'i bundan dolayı Lübnan'da Kilise'ye ve Fransa'ya karşı da-ima dikkatli hareket ederek çeşitli unsurları birleştirmeye çalışıyordu.

Osmanlı Devlet'i, olaysız Cebel-i Lübnan'dan çekildiklerinde, arkalarında etkin, yerel ihtiyaçlara uygun ve kendi kendine yeterli bir yönetim düzeniyle, eski kırgınlıklarını büyük ölçüde unutmuş, bir arada yaşamaya alışmış insanlar bıraktılar. Mülki idari teşkilat işlerliğini korumaktaydı. Bayındırlık, sağlık gibi kamu hizmetleri aksamadan yürütülebilecek bir düzene ve finansman kaynaklarına sahipti. Adli teşkilat 1934'e kadar işleme devam etti (Akarlı 1981:158).

Lübnan'da Nizamnameden sonra da yabancı müdahalesi devam etmişti ancak fiili bir şekil almasına fırsat verilmediği gibi yörede Osmanlı hakimiyetini daha önceki bütün dönemlerden daha fazla hissettirmek mümkün olmuştur. Osmanlı Devleti aynı zamanda Lübnan'da ortaya çıkan Maruni-Dürzi ayaklanmalarını da diplomatik bir sorun olmaktan çıkarmıştı. Lübnan'da bunun yanı sıra bir iç huzur, asayiş, barış ve de en önemlisi çeşitli sosyai-ekonomik pek çok gelişmeyi de engellemeyecek bir istikrar düzeni getirmiştir.

Osmanlı Devleti daha önceki bölümlerimizde de değindiğimiz gibi yukarıda açıklamaya çalıştığımız istikrarlı düzeni her şeye rağmen uygulamaya çalışmıştır. 1871 -76'daki iç çalkanlılar Osmanlı Devleti'ni dağılmanın eşiğine getirmişti. Bunun yanı sıra 1876-77 Osmanlı-Rus savaşı ve bu sürecin yarattığı iktisadi, diplomatik ve siyasal sorunlar ve bu sorunların da çözümü için harcanan çabalar devleti oldukça uğraştırmıştı. Aynı zaman diliminde de Suriye bölgesinde yaşanan büyük çaplı gergin-

likleri 878-1882), 1897 Osmanlı-Yunan savaşı, 1908 Devrimi ve Devrimden sonra çıkan iç ve dış karışıklıklar sonrasında yaşanan I.Dünya savaşı Osmanlı Devleti'ni uzun yıllar uğraştırmıştır. Tüm bu gelişmeler arasında Lübnan'daki sorunların dikkatlice ve hassas bir denge yaratma yaklaşımıyla yürütülmüş olması dikkatleri çeken en önemli konulardan biri olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akarlı , E.D., "Ottoman policy and power Relations in Mount Lebanon",777e *Long Peace Otoman Lebanon 1861-1920*, London,1993.
- Akarlı,E.D., *Cebel-i Lübnan'da Mutasarrıflık Düzeni 1861-1915_(Yayınlanmamış Doçentlik Tezi)*, İstanbul, Boğaziçi Univ., 1993.
- Brown, L.Carl., *İmparatorluk Mirası.Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası*, İstanbul,1997.
- Fawaz, L, "The civil war of 1860 in Mount Lebanon and Damascus", X. *Türk Tarih Kongresi (19861 C.IV.*, Ankara, 1992.
- Hatipoğlu, S., "Birinci Dünya Savaşı'nın Sonunda Orta-Döğu'da İngiliz Fransız Rekabeti", *Yeni Türkiye*, S.31 (Ocak-Şubat), Ankara, 2000.
- Hourani, A.H., *Syria and Lebànon: A Political Essay*, 1954.
- Hourani.A.H., *Arap Halkları Tarihi*,İstanbul,2000.
- Karal, E.Z., *Osmanlı Tarihi*, OVUL, TTK Yayınları, Ankara,1994.
- Lewis, B., *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev.:M.Kıratlı, TTK Yayınları, Ankara, 1993.
- Memiş, Ekrem., *Tarih Boyunca Ortadoğu-Anadolu İlişkileri*,Konya, 1992.
- Meram.Ali Kemal., *Belgelerle Türk-İngiliz İlişkileri Tarihi*, İstanbul, 1969.
- Okandan, G.R., "Tanzimat ve Adliye Teşkilatı", *Tanzimatın 100. YılıDö-nümü Münasebetiyle Tanzimat I.*, İstanbul, 1940.
- Ortaylı,I., *Osmanlı İmparatorluğunun Son Yüzyılı*, Hil Yayınları, İstanbul, 1995.
- Parlak, B., "Omsalı Devleti'nde Taşra Yönetimi ve On Dokuzuncu Yüzyıldaki Değişim Süreci", *Yeni Türkiye*, S. 31 (Ocak-Şubat), Ankara, 2000.
- Pitcher, D.E., *Osmanlı İmparatorluğunun Tarihsel Coğrafyası*, İstanbul, 1999.
- Potyemkin, V., *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, Çev.: Atila Tokatlı, CI, İstanbul, 1997.
- Sonyel.Salahi., "Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğunu Parçalama Çabalarında Hıristiyan Azınlıkların Rolü",Be//eten,1986.
- Spagnolo.John., *France and Otoman Lebanon 1861-1914*, London,1977

- Tekindağ, Ş. "Canbolat", *İslam Ansiklopedisi*, CİM., MEB Yayınları, İstanbul, 1945.
- Tekindağ, Ş. "Dürziler", *İslam Ansiklopedisi*, CİIL, MEB Yayınları, İstanbul, 1945.
- Tekindağ, Ş., "Dürzi Tarihine Dair Notlar" *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi (Eylül) S.X, C.VII.*, TTK Yayınları, İstanbul, 1954.
- Tekindağ, Ş. "Lübnan", *İslam Ansiklopedisi*, C.VII., MEB Yayınları, İstanbul, 1957.
- Ülman, H., "1840-45 arasında Suriye'nin Durumu ve Milletler Arası Politika", *Ankara Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. XVIII. ,No:3 (Mart), Ankara, 1963.
- Ülman H., *1860-61 Suriye Buhranı*, Ankara, 1966.